Hoe de Muur terugkeert in het straatbeeld

Berlijn herdenkt 50 jaar bouw van de Muur

Achtergrond - 5 augustus 2011

In de euforie na de val van de Berlijnse Muur op 9 november 1989 werd het gehate bouwwerk dat Duitsland verdeelde zo snel en compleet mogelijk verwijderd. Tegenwoordig maakt de Muur weer deel uit van het straatbeeld met markeringen op de weg, stalen staven, een fietsroute en hier en daar een gekoesterde rest beton. Op 13 augustus is het 50 jaar geleden dat de Muur werd gebouwd.

In de nacht van 12 op 13 augustus 1961 begonnen Oost-Duitse soldaten en politie prikkeldraad uit te rollen en andere barricades tussen Oost- en West-Berlijn op te werpen. Het was het begin van de bouw van de Muur. Met deze *anti-faschistischer Schutzwall* wilde het DDR-regime naar eigen zeggen de bevolking beschermen tegen “provocaties van het Westen”. In werkelijkheid moest de Muur de vluchtelingenstroom van Oost-Duitsers stoppen.

De officiële herdenking van de 50ste verjaardag van de bouw van de Muur vindt op 13 augustus plaats bij de Gedenkstätte Berliner Mauer aan de Bernauer Strasse. Hier liep de Muur direct langs de huizen: de façades waren Oost-, de stoep was West-Berlijn. In de zomer van 1961 werden op deze plek de foto’s gemaakt van mensen die uit het raam springen richting Westen. Het kon maar even, al snel moesten de bewoners verhuizen en werden de huizen dichtgemetseld.

‘Todesstreifen’

De Muur was meer dan een afscheiding van betonblokken en prikkeldraad. Tussen de *Grenzmauer*, die grensde aan West-Berlijn en de *Hinterlandmauer*, het deel dat de grens markeerde voor de DDR-burgers, lag een strook die de *Todesstreifen* werd genoemd. Dat gebied werd vanuit wachttorens streng bewaakt met tal van barricades en onder schot gehouden, om een vlucht naar het Westen onmogelijk te maken.

Hoe de strook eruitzag is aan de Ackerstraße, vlakbij de Bernauer Strasse te zien. Hier staat ook nog een stuk van de originele Muur. Het is één van de weinige delen die behouden zijn gebleven. Na de val van de Muur overheerste bij

bevolking en politici, in West en Oost, de overtuiging dat het gehate bouwwerk zo snel mogelijk weg moest. Al in december 1989 besloot de Oost-Duitse overgangsregering van Hans Modrow dat de Muur zou worden afgebroken. Een halfjaar later begonnen voormalige grenssoldaten met het verwijderen van in totaal zo'n 155 kilometer beton, hekwerk en wachttorens, want de Muur liep niet alleen door de stad, maar ook geheel om West-Berlijn heen.

Onder het wegdek

Ondertussen hielpen zogenaamde *Mauerspechte* op hun manier mee aan de afbraak van de grensmuur door de vaak bonte bovenlaag aan de Westzijde stukje bij beetje weg te bikken. Om mee te nemen of te verkopen als souvenir. Muursegmenten waren wereldwijd geliefd, om de kunst waarmee ze beschilderd waren of om hun historische waarde. Een deel werd door de DDR-regering verkocht, een deel weggegeven. Zo belandde de Muur over de hele wereld. Het grootste deel werd kleingemaakt en hergebruikt en kwam hier en daar alsnog in Berlijn terecht, onder wegen en parkeerplaatsen.

Al snel pleitten historici en musea ervoor in ieder geval een paar delen van de Muur en grensinstallaties te behouden als getuigen van de geschiedenis. Enkele delen kregen daarom al in 1990 een beschermde status. Toch hielp ook dat niet altijd: sommige grensinstallaties bleken toen ze een beschermde status kregen, al gedeeltelijk te zijn afgebroken.

Een jaar na de val van de Muur was de *antifaschistischer Schutzwall* fysiek bijna volledig uit de binnenstad verdwenen. Wat restte waren drie delen van de grensmuur in de Bernauer Straße, de Niederkirchnerstraße en de Liesenstraße. Daarnaast bleven een paar wachttorens en een aantal delen van de *Hinterlandmauer* over, waarvan de East Side Gallery, het door kunstenaars beschilderde stuk Muur aan de rivier de Spree, het bekendst is.

Muurmarkeringen

De grens tussen Oost- en West-Berlijn werd in de loop der jaren ook op andere vlakken steeds minder zichtbaar. De gaten die in de stad waren gevallen toen de Muur er als het ware werd uitgetrokken, werden volgebouwd. De twee delen van de stad gingen steeds meer op elkaar lijken.

Met het samengroeien van de stad ontstond de behoefte om het voormalige verloop van de Muur weer zichtbaar te maken. Zo verschenen vanaf het midden van de jaren negentig verschillende Muurmarkeringen. Een koperen band en een dubbele rij kinderkopjes, beide met de tekst ‘Berliner Mauer 1961-1989’ en betonplaten in de breedte van de voet van de Muur zijn hier voorbeelden van. Op

en langs de voormalige grensstrook werd van 2002 tot 2006 de Berliner Mauerweg aangelegd, een fiets- en wandelroute van 160 kilometer om voormalig West-Berlijn heen, met wegwijzers en informatieborden. En dat zijn maar een paar van de initiatieven die de herinnering aan de Duitse deling in de stad zichtbaar maken.

‘Gesamtkonzept’

Met hetzelfde doel nam de Senaat, de regering van deelstaat Berlijn, in 2006 het Gesamtkonzept zur Erinnerung an die Berliner Mauer aan. Daarmee kan de hoofdstad de Muurlocaties beter aan elkaar koppelen en de resten van de Muur beschermen. Vooral de secundaire resten, zoals de lege grensstroken, zijn daarbij gebaat. Ook omdat de belangen van particuliere grondbezitters niet altijd overeen komen met de wens resten van de grens onbebouwd te laten.

In het *Gesamtkonzept* werd de uitbreiding van de Gedenkstätte Berliner Mauer tot centrale plaats voor het herdenken van de slachtoffers van de Berlijnse Muur aangewezen. Het tweede deel van de openluchttentoonstelling die hier deel van uitmaakt, opent op 13 augustus, als de bouw van de Muur officieel wordt herdacht. De tentoonstelling ligt achter roestige stalen staven langs de voormalige grensstrook aan de Bernauer Straße. Zij markeren sinds vorig jaar weer een stukje meer van het traject van de Muur.

De Muur heeft weer een plek gevonden in het Berlijnse straatbeeld. Met het belangrijke verschil dat je er nu door-, om-, en overheen kunt lopen.

Katja Geelhoed is historicus en freelance-journalist. Ze schrijft voor Duitslandweb regelmatig over Berlijn en Duitse cultuur.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:
https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/3111/hoe-de-muur-terugkeert-in-het-straatbeeld